

28.8.2018

EOAK/1376/2018

Ratkaisija: Oikeusasiamies Petri Jääskeläinen

Esittelijä: Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen

ESPERI HOITOKOTI NARIKKA

Tarkastuspöytäkirja

Aika: 19.3.2018 klo 13.20 – 15.45

Paikka: Espero Care Oy:n hoitokoti Narikka (Nummenkylä, Järvenpää)

Läsnä: Oikeusasiamiehen kansliasta:
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Minna Verronen

Hoitokoti Narikasta:
Yksikön päällikkö - - -
Ohjaaja - - - (alkukeskustelussa)

1 TARKASTUKSEN TOIMITTAMISESTA

Tarkastus tehtiin ennalta ilmoittamatta oikeusasiamies Petri Jääskeläisen määräyksestä.

Tarkastuksen aluksi selvitettiin uusien erityistehtävien vaikutuksia laillisuusvalvojan tarkastustoimintaan.

Eduskunnan oikeusasiamies on nimetty YK:n kidutuksen ja muun julman, epäinhimillisen tai halventavan kohtelun tai rangaistuksen vastaisen yleissopimuksen valinnaisen pöytäkirjan (OPCAT) tarkoittamaksi kansalliseksi valvontaelimeksi. Tässä tehtävässä oikeusasiamies tekee tarkastuksia paikkoihin, joissa pidetään vapautensa menettäneitä henkilöitä, kuten esimerkiksi erilaisiin laitoksiin, hoitopaikkoihin tai asumisyksiköihin.

Tarkastuksen toimittamiseksi oikeusasiamiehellä ja hänen määräämällään eduskunnan oikeusasiamiehen kanslian virkamiehellä on oikeus päästä toimipaikan kaikkiin tiloihin ja tietojärjestelmiin sekä oikeus keskustella luottamuksellisesti vapautensa menettäneiden henkilöiden ja toimipaikan henkilökunnan sekä muiden sellaisten henkilöiden kanssa, jotka voivat antaa tarkastuksen kannalta merkityksellisiä tietoja. Kansallisen valvontaelimen tehtäviä hoitaessaan oikeusasiamiehellä ja kanslian virkamiehellä on oikeus salassapitosäännösten estämättä saada viranomaisilta ja toimipaikkojen ylläpitäjiltä tehtävän hoitamiseksi tarpeelliset tiedot. Tarkastukselle kutsutulla asiantuntijalla on samat toimivaltuudet (Eduskunnan oikeusasiamiehestä annetun lain 11 b §, 11 c § ja 11 g §).

YK:n vammaissopimuksen (CRPD) ratifioinnin myötä eduskunnan oikeusasiamiehestä on tullut osa yleissopimuksen 33 artiklan 2 kohdan mukaista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista. Tämän vuoksi oikeusasiamies kiinnittää tarkastuksilla erityisesti huomiota muun muassa toimitilojen esteettömyyteen sekä vammaisten henkilöiden itsemääräämisoikeuden toteutumiseen ja osallistumisen mahdollisuuksiin.

Oikeusasiamiehen kanslian erityisenä tarkastusteemana vuonna 2018 on ”oikeus yksityisyyteen”. Tämän vuoksi tarkastuksella kiinnitettiin erityisesti huomiota siihen, millä tavalla viranomaisen aktiivisesti toiminnassaan ottaa yksityisyyden asettamat vaatimukset huomioon ja

tarvittaessa pyrkii annettujen suositusten myötä muuttamaan niitä yksityisyyden toteutumisen paremmin huomioivaksi.

2 SAATU SELVITYS JA ASIAKIRJA-AINEISTO

Tarkastuskäynnin aikana pyydettiin seuraavat asiakirjat:

- Narikan 10.12.2017 päivätty sosiaalipalvelujen omavalvontasuunnitelma
- Järvenpään kaupungin valvontakäytikertomus 22.2.2018
- Esperin Care Oy:n suunnitelma ”Asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö” (hyväksytty 2.3.2018)
- Kahden asukkaan hoito-, palvelu- ja kuntoutussuunnitelmat
- Satunnaisesti valitun asukkaan päivittäiskirjaukset (haastavat tilanteet)

Tarkastuskäynnin jälkeen pyydettiin toimittamaan seuraavat asiakirjat oikeusasiamiehen kansliaan:

- Esperin Koti Narikan henkilöstöluettelo sekä lupa-asiakirjat kaikista palveluista.

Tarkastuksen jälkeen havainnot esiteltiin oikeusasiamiehelle, jonka kannanotot käyvät ilmi jäljempänä. Esperin hoitokoti Narikalla oli mahdollisuus kommentoida tarkastuspöytäkirjan luonnosta.

3 HAVAINNOT JA KANNANOTOT

3.1 Tarkastuskäynnin aikana käydyt keskustelut

Tarkastuskäynnin aluksi yksikön ohjaaja kertoi lyhyesti yleisesti hoitokodin toiminnasta, tiloista, asukkaista ja henkilökunnasta. Yksikön päällikkö täydensi kuvausta ja vastasi tarkastajien esittämiin tarkentaviin kysymyksiin. Keskustelussa käytiin läpi muun muassa yksikön asukkaista ja henkilökuntarakennetta, itsemääräämisoikeuden ja osallisuuden edistämiseen liittyviä seikkoja sekä puhuttiin rajoitustoimenpiteiden käytöstä, kirjaamiskäytännöistä, lääkehuollon toteuttamisesta ja asukkaiden osallistumismahdollisuuksista sekä vierailukäytännöistä.

Tarkastajat haastattelivat luottamuksellisesti myös erästä Narikan tukiasumisessa asuvaa henkilöä, joka kertoi havaintojaan Narikan vapaa-ajan toiminnasta, omasta työskentelystään, muista asukkaista ja henkilökunnasta. Asukas kertoi viihtyneensä Narikassa.

3.2 Kuvaus tarkastettavasta kohteesta ja asiakkaita

Esperin Hoitokoti Narikka tarjoaa palveluitaan kehitysvammaisille henkilöille omakotitaloalueella Järvenpään Nummenkylässä. Palveluihin kuuluu autettua ryhmäkotiasumista, tilapäishoitoa, valmentavaa tukiasumista sekä päivätoimintaa. Noin kymmenkunta eri kuntaa ostaa palveluja Esperin Narikalta. Palvelut on suunnattu lievästi ja keskivaikeasti kehitysvammaisille henkilöille, jotka tarvitsevat ympärivuorokautista tai päivittäistä tukea arjessaan. Narikka on toiminut vuodesta 1997 lähtien. Osaksi Esperin-konsernia yritys liittyi vuonna 2013.

Narikan palveluvalikoimaan kuuluvat:

Autettu asuminen

IsoNarikka ja KotiNarikka ovat omakotitalossa sijaitsevia tehostetun palveluasumisen yksiköitä. Molemmat ovat 12-paikkaisia ryhmäkoteja. Palvelu sisältää asunnon ja päivittäisessä elämässä tarvittavan avun ja ohjauksen. Iso- ja KotiNarikka tarjoavat ympärivuorokautista autettua asumista lievästi ja keskivaikeasti kehitysvammaisille henkilöille.

IsoNarikassa oli yhteensä 12 asukasta (6 miestä ja kuusi naista). Asukkaiden ikäjakauma oli noin 21–45 vuotta.

Tukiasuminen

PihaNarikka tukiasuminen tarjoaa ryhmämuotoista asumista vähän tukea ja ohjausta tarvitseville neljälle henkilölle. Tavoitteena on itsenäisempi asuminen tulevaisuudessa tai oikean asumismuodon löytyminen.

Tilapäishoito

PikkuNarikka tarjoaa tilapäishoitoa kotona asuville tai erityistä tukea tarvitseville kehitysvammaisille nuorille. Tilapäishoitoa tarjotaan arkisin, viikonloppuisin sekä koulujen loma-aikoina. Narikan tilapäishoito on toiminnallista. Viikonloppujen teemat seuraavat vuodenaikoja ja nuorten toiveita, suosituin viikonloppu on Linnanmäki-viikonloppu. Kesäleirien teemoina ovat muun muassa seikkailuleiri, Suomi 100-v., Blues-leiri ja Matka maailman ympäri. Yksikössä on paikkoja yhteensä kuudelle henkilölle.

Päivätoiminta ja tuettu työtoiminta

PäiväNarikka tarjoaa suunnitelmallista ja ohjattua toimintaa, sekä mielekästä tekemistä aikuisille kehitysvammaisille arkipäivisin. Palvelu koostuu teemallisista jaksoista ja kursseista, joihin asiakkaalla on mahdollisuus hakeutua myös ilman sitoutumista päivätoimintaan. Tarkastushetkellä ei saadun tiedon mukaan ollut ketään tuetun työtoiminnan piirissä.

Kaikilla asukkailla on omahoitaja (myös varahoitajasysteemi). Narikan asukkaat käyttävät julkisen terveydenhuollon palveluja, yksityisiä lääkäriasemia tai Rinnekodin erikoissairaanhoidon palveluja.

3.3 Henkilökunta

Järvenpään kaupungin valvontakertomuksen 22.2.2018 mukaan hoitokoti Narikan laskennallinen henkilömitoitus on ilman PikkuNarikkaa ja PäiväNarikkaa 0,53. (Laskennalliseen henkilömitoitukseen ei ole laskettu yksikön päällikköä eikä tuntityöntekijöitä).

Kaupungin valvontakertomuksen mukaan ”henkilöstön kokonaismitoitus täyttää aluehallintoviraston mitoitusvaatimukset, mutta vuorokohtaisissa mitoituksissa tarkastelupäivinä mitoitus alittaa hieman kahden päivän osalta. Kun mitoituksessa huomioidaan aamun lisäapu ja yksikön päällikön työpanos, voidaan todeta, että mitoitus on niukka, mutta hyväksyttävän rajoissa.”

Kaupungin valvontakertomuksessa pyydetään hoitokoti Narikkaa huomioimaan säännöllisesti vuorokausikohtaisen henkilöstön riittävyttä suhteessa asiakkaiden hoidon ja huolenpidon vaativuuteen sekä virkistymisen ja vapaa-ajan toimintojen tarpeeseen ja tarvittaessa lisäämään henkilökuntaa asukkaiden tarpeita vastaavaksi.”

Kiinnitettiin huomiota siihen, että yksityisistä sosiaalipalveluista annetun lain 4 §:n 2 momentin mukaan henkilöstön lukumäärän tulee olla riittävä palvelujen tarpeeseen ja asiakkaiden lukumäärään nähden. Kehitysvammalain 42 a §:n 4 momentin mukaan erityishuollon toimintayksikössä on oltava sen toimintaan ja erityishuollossa olevien henkilöiden erityisiin tarpeisiin nähden riittävä määrä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöitä ja muuta henkilökuntaa.

Oikeusasiamies piti myönteisenä sitä, että Järvenpään kaupunki valvoo alueellaan yksityisten asumisyksikköjen toimintaa ja henkilöstömitoituksen toteutumista.

3.4 Itsemääräämisoikeus ja rajoitustoimenpiteiden käyttö

Yksikön päällikön mukaan tarkastushetkellä yksikössä olevalla asiakaskunnalla rajoittamistoimenpiteitä on jouduttu käyttämään hyvin vähän.

Saadun selvityksen mukaan yksikössä on jouduttu antamaan välttämätöntä terveydenhuoltoa vastustuksesta riippumatta (kehitysvammalaki 42 j §) ja aineiden ja tavaroiden haltuunottoa alle vuorokauden kestävässä tilanteissa (kehitysvammalaki 42 g § 2 mom.). Lisäksi yksikössä on tehty muutama ratkaisu kiinnipidosta väkivaltatilanteissa. Yksikön päällikön mukaan asu-misyksikössä ei ole ilmennyt sellaisia tilanteita, jotka olisivat edellyttäneet kehitysvammalain mukaisen kirjallisen muutoksenhakukelpoisen päätöksen tekemistä.

Joidenkin asiakkaiden hoitosuunnitelmiin on kirjattu itsemääräämistä ja rajoitustoimenpiteiden käyttöä koskevia asioita (itsemääräämisoikeussuunnitelma).

Tarkastuskäynnin aikana korostettiin yleisellä tasolla päätöksentekovelvollisuutta tilanteessa, jossa käytetään sellaisia kehitysvammalain 3 a luvun mukaisia rajoitustoimenpiteitä, jotka edellyttävät muutoksenhakukelpoisen päätöksen tekemistä.

Tässä yhteydessä kiinnitettiin huomiota rajoitustoimenpidekirjausten tekemisen tärkeyteen kehitysvammalain mukaisia rajoitustoimenpiteitä käytettäessä. Asiakasasiakirjoihin tulee tehdä kirjaukset myös niissä tilanteissa, joissa rajoitustoimenpiteen käytöstä tehdään ratkaisu, mutta kirjallista muutoksenhakukelpoista päätöstä ei tarvitse tehdä (esimerkiksi kiinnipitäminen).

Kehitysvammalain 42 o §:n 2 momentin mukaan erityishuollossa olevaa henkilöä koskeviin asiakas- tai potilasasiakirjoihin on kirjattava:

- 1) 42 f–42 n §:ssä tarkoitetun rajoitustoimenpiteen käyttö ja sen perusteet;*
- 2) henkilön näkemys rajoitustoimenpiteen käytöstä ja sen perusteista;*
- 3) rajoitustoimenpiteen vaikutukset erityishuollossa olevaan henkilöön;*
- 4) rajoitustoimenpiteen alkamis- ja päättymisajankohta;*
- 5) rajoitustoimenpidettä koskevan ratkaisun tai päätöksen tehnyt ja toimenpiteen suorittanut henkilö.*

Yksiköiden ulko-ovista pääsee vapaasti ulos. Yksiköissä ei ole kameravalvontaa, mutta ulko-ovissa on kulunvalvontalaite. Saadun tiedon mukaan asukkaat pääsevät aina halutessaan ulos.

Esperi Care Oy:n suunnitelma (soveltamisohjeet) ”Asiakkaan itsemääräämisoikeuden vahvistaminen ja rajoitustoimenpiteiden käyttö” oli hyväksytty Esperin laaturyhmässä juuri ennen tehtyä tarkastuskäyntiä. Oikeusasiamies päätti, ettei hän lähde tässä yhteydessä tutkimaan ohjeistuksen lainmukaisuutta.

3.5 Asumisolosuhteet, esteettömyys ja yksityisyyden toteutuminen

Tarkastetut tilat sekä niiden kalusteet olivat siistit. Asukkailla oli lähtökohtaisesti mahdollisuus kalustaa henkilökohtaisessa käytössä oleva huone haluamallaan tavalla ja pitää huoneissaan omia tavaroita.

IsoNarikassa asuinhuoneiden koko on noin 12 neliötä. Kahdelle huoneistolle on lähtökohtaisesti yhteinen wc- ja suihkutila. KotiNarikassa asuinhuoneet ovat noin noin 13 neliötä. Oma-valvontasuunnitelman mukaan kolmea asukasta kohti on vähintään yksi wc. Asuminen yksikössä perustuu asuinhuoneiston vuokrasopimukseen, jonka kaikki asukkaat tekevät palveluntuottajan kanssa.

Narikka ei kaikilta osin sovellu liikuntaesteiselle apuvälineitä (esim. pyörätuoli) käyttävälle henkilölle, koska tilat eivät ole täysin esteettömiä. IsoNarikan asumisyksikköön ei pääse etuovesta pyörätuolilla korkean kynnyksen vuoksi, mutta vaihtoehtoinen reitti löytyy sisäpihan kautta. IsoNarikassa ei ole erillistä inva-wc:tä, mutta isomman kylpytilan yhteydessä on wc, jota voi tarvittaessa käyttää apuvälineitä käyttävä henkilö. Muut IsoNarikan wc- ja suihkutilat eivät pienen kokonsa puolesta sovellu apuvälineitä käyttäville henkilöille. KotiNarikasta löytyy erillinen inva-wc.

Omavalvontasuunnitelman mukaan PikkuNarikassa (tilapäisasuminen) asiakkaat majoittuvat kahden hengen huoneissa. Tarvittaessa asiakkaalla on mahdollisuus saada oma huone. Yksikössä on kaksi wc:tä kuutta asiakasta kohden ja pesutilat saunalla.

PihaNarikassa (tukiasuminen) neljällä asiakkaalla on käytössään omat huoneet. Yhteiskäytössä olevia wc-tiloja on kaksi, joista toisessa on suihku.

Tarkastajat pitivät kodinomaisen asumisen järjestämisen ja yksityisyyden suojan turvaamisen näkökulmasta puutteena sitä, että kaikkien asukkaiden henkilökohtaisissa asunnoissa (huoneissa) ei ollut omia wc- ja suihkutiloja.

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu.

Sosiaalihuoltolain 21 §:n 5 momentin mukaan asumispalveluja toteutettaessa on huolehdittava siitä, että henkilön yksityisyyttä ja oikeutta osallistumiseen kunnioitetaan.

Sosiaalihuoltolain 30 §:n 4 momentin mukaan asiakkaiden käytössä olevien sosiaalipalvelujen toimitilojen on tuettava asiakkaiden sosiaalista vuorovaikutusta. Toimitilojen suunnittelussa ja käytössä on huomioitava asiakkaiden yksilölliset tarpeet ja edellytykset, esteettömyys ja yksityisyyden suoja.

Kehitysvammalain 42 §:n mukaan erityishuolto on järjestettävä ja erityishuollossa olevaa henkilöä on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja hänen yksityisyyttään kunnioitetaan.

Kehitysvammalain 42 a §:n 5 momentin 4 kohdan mukaan erityishuoltoa annettaessa on huolehdittava, että erityishuollossa olevien henkilöiden itsenäistä suoriutumista ja itsemääräämisoikeutta tuetaan ja edistetään asianmukaisin kalustein, välinein ja tilaratkaisuin.

Korkein hallinto-oikeus on vuosikirjaratkaisussaan KHO 2002:75 käsitellyt asumispalvelujen järjestämistä yksityiselämän suojan näkökulmasta. Sen mukaan tiloja arvioitaessa tulee ottaa huomioon sekä yleiset asumisen vaatimukset että asukkaiden perusoikeudet kuten yksityisyyden suoja. Ratkaisun mukaan kodinomainen asuminen edellyttää, että asukkaalla on käytettävissään oma huone. Jokaisen perusoikeutena asumismuodosta riippumatta on turvattu oikeus yksityisyyteen.

Oikeusasiamies esitti yleisellä tasolla käsityksensä, että tavoitteena on YK:n vammaissopimuksen lähtökohdista ja yksityisyyden suojan kannalta, että jokaisella asumispalveluyksikössä asuvalla vammaisella henkilöllä olisi käytettävissään oma huone saniteettitiloineen.

4 TOIMENPITEET

Oikeusasiamies kiinnitti Esperi Care Oy:n huomiota edellä kohdassa 3.3 henkilöstömäärästä, 3.4 rajoitustoimenpidekirjauksista ja 3.5 asumisolosuhteista sanottuun.

Tarkastuspöytäkirja lähetetään edellä ilmenevässä tarkoituksessa Esperi Care Oy:lle ja Hoitokoti Narikalle.

Tästä pöytäkirjasta lähetetään jäljennös tiedoksi Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto Valviralle, Etelä-Suomen aluehallintovirastolle ja Järvenpään kaupungille.

Pöytäkirjan vakuudeksi

Juha-Pekka Kontinen
vanhempi oikeusasiamiehensihteeri